

Rodinné táboření: případová studie potenciálu osobnostního rozvoje

Ivo Jirásek, Donald N. Roberson, Jr., Miroslava Jirásková

Abstrakt: Příspěvek se zabývá fenoménem rodinného táboření a jeho edukativním potenciálem v rámci mezigeneračního učení. Seznamuje s tradicí rodinného táboření na českém území a v kontextu proměn podob současného rodinného uspořádání poukazuje na specifickou společnost Veteran Green, která se může stát typickým představitelem takto tráveného volného času. Případová studie využívá sekvenční kombinovaný design empirického šetření, kdy na autoetnografické zapojení navazuje anketní dotazování (n = 14 dospělých a 14 dětí z 9 rodin), jež dokládá, že hlavní dimenze prožívání při rodinném táboření je možné vnímat ve fenoménech rodiny, komunity, přírody a spirituality.

Klíčová slova: *rodinné táboření, Veteran Green, rodina, příroda, komunita, spiritualita*

1 ÚVOD

Vztah rodiny a pedagogického působení je v českém pedagogickém diskursu v poslední době zvýrazňován zejména kolegyněmi z Brna a tematizován v podobě mezigeneračního učení (Rabušicová, Kamanová, & Pevná, 2010; 2011; 2012). Termínem je míněno takové vzájemné předávání informací, zkušeností i postojů v konkrétním „spolubytí“ jednotlivých členů rodiny, kde je edukativní proces spatřován jako vzájemný, obousměrný. Domníváme se, že je to vhodné rozšíření diskursu, který se omezuje většinou na rozměr etických reflexí, na předávání náboženských a mravních hodnot, a to jednosměrně, ze starší generace na mladší, byť i zde se můžeme setkat s akcentací různosti a partnerského přístupu (Halstead, 1999; Dillen, 2007). Proto se i pro nás stává zmíněný koncept vhodným horizontem porozumění. V tomto příspěvku se však zaměřujeme cíleně na konkrétní podobu mezigeneračního učení při trávení volného času, tedy na rodinné táboření.

Historie společného pobytu v přírodě pospolu v rodinném kruhu má v České republice dlouhou tradici. Ještě před vznikem republiky, tedy v době Rakousko-Uherské monarchie, založil v roce 1908 český spisovatel, vychovatel a pedagogický reformátor Eduard Štorch skupinu několika rodin s menšími dětmi a tábořili společně na Jadranu (Šantora, Nosek, Janov, & Dostál, 2012). Později se rodinný skauting i organizačně etabluje a Štorch je jeho vášnivým zakladatelem a propagátorem – mj. sepisuje tábornickou příručku, v níž se tímto fenoménem zabývá: „A ještě větší význam má tábornictví pro rodiny. Zde za malý náklad může celá rodina pobýti v lesním táboře a užije tak všech darů přírody mnohem více, než v sebe lepším a drahém letním bytě. (...) Všichni tvoří dohromady velikou rodinu, práce je rozdělena, všichni se střídají a tak rodina může bezstarostně si vyjít, nebo se bavit společnou hrou. Drobné děti mají v táboře rajský život. Běhají nahé, hrají si ve vodě, dívají se na hry dospělých a – nezlobí; jsou miláčky celého tábora. A tak rodina, která by mohla třeba jen 14 dní strávit na letním bytě, užije pobytem v táboře několikanásobně více, neboť je tu nepřetržitý pobyt na volném vzduchu, úplné pohodlí a volnost jako nikde. Není divu, že již tolik rodin přihlašuje se s nadšením do řad tábornických.“ (Štorch, 1921, 5 a 6). Rodinné táboření je dnes patrné jak u neformálních volných uskupení několika rodin, tak v organizovaném rámci Ligy lesní moudrosti (rodinné kmeny woodcraftu), či u členů skautské organizace (kde se pěstuje rodinný skauting). Tyto organizace již na našem území působí celé století, mají početné zastoupení (LLM zhruba tisíc členů, Junák – svaz skautů a skautek ČR více než 48 tisíc členů), takže není divu, že se rodinné táboření stává atraktivní formou pro některé od-

rostlé členy těchto mládežnických organizací. Pro mladé lidi, kteří v dětství prošli touto neformální výchovou, a hodlají si podržet aktivní trávení volného času i v době péče o rodinu, je sdružování se stejně smýšlejícími rodinami vhodným pokračováním daného způsobu života, včetně letního táboření.

V našem příspěvku se však zaměříme na početně nevýznamné občanské sdružení Veteran Green (tvoří jej 13 členů, z toho pouze 9 aktivních), které pořádá tábory pro rodiny svých členů a přátel od roku 1998 (jichž se účastní kolem 50 účastníků od několikaměsíčních novorozeňat až po muže starší 50 let).

1.1 Výzkumy rodinného táboření

Pokud víme, v naší zemi se tímto fenoménem dosud nikdo odborně nezabýval (i výše zmíněná Štorchova práce je spíše metodickou příručkou, nikoliv vědeckým pojednáním či empirickým šetřením). Ani ve světové odborné literatuře se nejedná o příliš frekventované téma.

Jedna skupina příspěvků (ta nejrozsáhlejší) se zabývá specifickým programem při táboření dětí se specifickými potřebami, hledáním alternativního prožívání pro děti a adolescenty nemocné či s určitým problémem a handicapem. Výzkumná šetření se zabývají možnostmi táboření při potenciální náhradě chybějící rodičovské role (Sullivan, Ward, & Deutsch, 2010; Taber & Proch, 1988), či nabídkou bezpečné alternativy k běžně prováděným aktivitám (Apter, 1977). Tábory organizované pro děti nemocné či handicapované se vyznačují poskytnutím komunitní důvěry a léčivým aspektem přírodního prostředí. Speciální pozornost byla věnována dětem s hemofilií (Thomas & Gaslin, 2001), s karcinomem (Wellisch, Crater, Wiley, Belin, & Weinstein, 2006; Mosher, 2006), s diabetem (Hunter, Rosnov, Koontz, & Roberts, 2006) a s chronickým onemocněním (Bekesi, Torok, Kokonyei, Bokretas, Szentes, & Telepoczki, 2011). Svěbytně uspořádané tábory se pořádají pro děti s handicapem či psychosociálními potřebami (Huber, Walsh, & Varman, 2005), nebo pro úplné rodiny s dětmi s postižením zraku (Day & Kleinschmidt, 2005).

Tématu táboření s rekreačním cílem se věnuje druhá skupina výzkumných šetření. Zatímco dětským táborům typu skautského táboření bylo věnováno mnoho pozornosti, rodinnému táboření je věnováno minimum odborného zájmu. Příkladem může být popis táboření v odlehlých himálajských oblastech a jejich dopad na přírodu (Farooque, Budal, & Maikhur, 2008) či zkušenosti a významy dopadu táboření na les (Garst, Williams, & Roggenbuck, 2010). Doporučení věnovat alespoň hodinu aerobní aktivity denně při táboření (speciálně pro děti) je výstupem snahy o propagaci aktivního životního stylu (Henderson & Saltmarsh, 2012), důsledkem apelu na bezpečí a radost je pak důraz na snahu učinit tábornické zážitky příjemnými pro všechny (Miller, 2010), dávat pozor na týrání či zastrahování (Sosland, 2011). Rovněž podpora rodinné rekreace v přírodě jako důležité možnosti celkového rozvoje rodiny již byla v literatuře zmíněna (Lee & Graefe, 2010).

Poslední skupinu příspěvků věnujících se v odborné literatuře rodinnému táboření tvoří výzkumy dopadu různorodých programů na rodinu, na její zesílení a podporu. Táboření jako kreativní způsob rodinného formování identity může být nahlížen mj. v souvislosti se spotřebními zájmy (Epp & Price, 2008), s hodnotou rodinně tráveného volného času a jeho kontextu (Ward & Zabriskie, 2011), s poukazem na psychologický vliv bytí spolu jako jedinečné zkušenosti komunity a jejího vlivu na rodinu (Haber, 2011).

1.2 Veteran Green jako organizace a komunita

Počátky sociální skupiny, již se v našem výzkumu zabýváme, bychom mohli hledat v polovině 80. let 20. století, kdy se odrostlí členové dětského oddílu v Zábřehu na Moravě po absolvování tehdy povinné základní vojenské služby (odtud název) rozhodli uspořádat pro oddíl mikulášskou besídku a připravili si sehrání divadelní hry. Tato představení se poté stala nedílnou součástí života města, přerostla rozměr oddílové besídky a stala se pravidelným každoročním ochotnickým představením, které povětšinou v den premiéry bylo zároveň i derniérou. O zhruba desetiletí později se přátelé dohodli, že se pokusí

oživit myšlenku letního táboření (díky pozitivním vzpomínkám z dětství a dospívání) a pozvou na tábor celé své rodiny. Po úspěšné organizaci tohoto podniku v roce 1998 a jeho opakování v roce následujícím pak založili občanské sdružení orientující se na pobyt, rekreaci a život v přírodě, poznávání přírody a její aktivní ochranu.

Motivační impuls k založení občanského sdružení po prvních dvou táborech přichází na základě povídky Otakara Batličky „Bylo jich osm“ (Batlička, 1968), jejíž příběh je relativně prostý: v prvotřídním singapurském hotelu si skupina osmi přátel na 10 let dopředu „královsky zaplatila“ klubovní místnost s bohatě prostřeným stolem. Scházejí se jednou za rok, ve stejný den, ve stanovenou hodinu, ke společné večeři. Bez ohledu na to, kolik se jich sejde, je prostřeno vždy pro stejný počet lidí. Hlavní děj povídky je rekapitulací dobrodružného příběhu jednoho z účastníků (sešli se pouze dva, neboť dva z loňských čtyř účastníků v průběhu roku zemřeli), který se vypravil za smaragdy po Malajsii. Po roce je opět bohatě prostřeno pro večerní stolování osmi osob, ale nepřišel již žádný. Ačkoliv povídka poutá pozornost čtenáře zejména převyprávěním dobrodružného příběhu (s artefakty plavby člunem v džungli, hledání smaragdů, vzpoury domorodého veslaře, ukradení lodě a plavby na voru, postupného zavraždění všech účastníků cesty malajským šípem vystřeleným zrádným veslařem a přežití pouze hlavního hrdiny), pro společenství Veteran Green byla podstatnou rámuující kulisa příběhu: přestože nás životní osudy zavedly do různých koutů naší země i zahraničí, ačkoliv již nejsme v tak blízkém kontaktu jako kdysi, a ať se s námi v průběhu roku udá cokoliv, sejďeme se ve stejný čas na stejném místě k bohaté večeři, abychom společně sdíleli svoje osudy a rekapitulovali prožité události. V ideovém základu občanského sdružení, a tudíž i hlavní události tohoto „klubu gentlemanů“, je tak výroční sněm, odehrávající se spolu s dalšími rituály v duchu Batličkovy povídky.

V současné době se aktivity této komunity rozrostly na celý rok. Pravidelně se rodiny sjíždějí na zimní pobyt na horách (lyžování), pořádají krátkodobé pochody v zimní přírodě (chůze na sněžnicích), sjíždějí české a moravské řeky (kanoistika), na podzim využívají kol k poznávání okolí (cyklistika). Zdá se tedy, že sport, aktivní životní styl a pobyt v přírodě je hlavní náplní tohoto sdružení. Z hlediska počtu aktivit a počtu účastníků jsou tyto celoroční aktivity nejviditelnější a nejzřetelnější náplní aktivního trávení volného času. V podloží těchto programů stojí zejména ideje rodinné pospolitosti a étosu přátelství, patrně i z erbu Veteran Green: ve štítu je zpodoben zlatý řetěz jako symbol spojenectví, přátelství a svazku mezi přáteli, uprostřed pak zlatý třemen jako symbol poskytnutí služby („podržet třmen“). Mottem klubu se stávají slova „Přátelství a služba“. Můžeme-li vnímat organizaci volnočasových aktivit pro přátele a známé jako určité vyjádření ideálu služby, pak přátelství mezi muži, tento specifický mužský kruh, je něco, co sice společné rodinné spolubytí umožňuje, ale co je zakořeněno ještě hlouběji a je tvořeno svéráznou obdobou gentlemanských klubů, které byly již v dnešní společnosti odhozeny s poukazem na genderovou rovnoprávnost. Nicméně čím dál více si uvědomujeme, jak dnes žalostně postrádáme rituály přechodů mezi jednotlivými etapami života, které mohou napomoci osobnostnímu vyzrávání (Bílý, 2012). Tradiční společnosti totiž vnímaly jako nezbytnou podmínku začlenění mladého chlapce mezi muže, tedy mezi bojovníky, vystavení se nebezpečí a riziku s možností rozeznání vlastních hranic, „setkání se smrtí“ (jež je, mimochodem, v naší společnosti nahrazováno mj. rizikovými, adrenalinovými či extrémními sporty zahrnujícími aktivity typu BASE jumping, skalní lezení bez jištění apod.), ale také rituální „zasvěcení“ v mysterijních – mužských – společenstvích. Pobyt v nekoedukovaných, ryze mužských komunitách přináší jistou kvalitu prožívání, kterou nelze nahradit jakýmkoliv jinými událostmi. Dnes opět vzrůstá počet „mužských skupin“, „mužských kruhů“ a různorodých mužských setkávání, které neznamenají a priori misogynství či vymezování se vůči feminismu, ale prožívání upřímného sdílení zkušeností a přátelských vazeb sounáležitosti. Snad i proto je členství ve Veteran Green ryze mužskou záležitostí.

1.3 Rodina a její proměny

Naše šetření se netýká této specificky mužské pospolitosti nesené étosem přátelského setkávání, ale spolubytí pospolu s celými rodinami. Empirické šetření záměrně opomíjí tuto bazální organizační

a snad i rituální rovinu a zaměřuje se na zjištění názorů všech účastníků letního táboření Veteran Green, tedy rodičů i dětí, bez ohledu na členství ve sdružení či příbuzenské, nebo přátelské vztahy ke členům.

Ze všech společenských vztahů jsou to totiž manželské a rodinné struktury a vztahy, jež vytvářejí základní osnovu sociálního života: „ani v moderních společnostech, kde úloha rodiny jeví tendenci slábnout, totiž intenzita rodinných svazků není menší: pouze se omezuje na užší kruh, na jehož hranicích ji brzy nahradí jiné svazky, zahrnující další rodiny“ (Lévi-Strauss, 2007, 307). Příbuzenská struktura základních typů rodinných vztahů vymezuje konkrétní typ rodinného uspořádání (pokrevní rodiny), přičemž mezi základní patří sourozenectví, vztah manžela a manželky a vztah rodiče a dítěte (Lévi-Strauss, 2006). Snad i proto vykazuje neobyčejnou stabilitu model rodiny tvořené rodiči, jejich dětmi, případně prarodiči (Matoušek, 1993). Nukleární ("jádrovou") rodinu tvoří muž a žena a jejich děti, je tedy dvougenerační, zatímco rozšířená rodina zahrnuje rovněž prarodiče, tety, strýce, bratrance a sestřenice. Abychom se dostali k ucelenému soudobému vymezení rodiny, musíme dodat, že k podstatě rodiny náleží kromě vztahu manželů a vazby pokrevního příbuzenství i odpovědnost dospělých členů za výchovu dětí (Giddens, 1999).

Přestože v naší společnosti v současné době převládá mínění, že právě nukleární rodina je nejběžnějším rodinným uspořádáním, proměňuje se i tento typ rodinného soužití a zvyšuje se počet neúplných rodin a lidí žijících záměrně v izolované domácnosti („singles“), ba dokonce v Evropě dnes rodina konstituovaná manželským párem a dětmi tvoří jen asi čtvrtinu ze všech domácností (Možný, 2008). V současnosti totiž v kontextu naší západoevropské společnosti rodinné struktury nabývají výrazně variabilních, individualizovaných podob a existuje množství forem rodinného soužití zahrnujících všechny možné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných svazků mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi. Současná rodina má tendenci tzv. mozaikovatět: vedle úplných i neúplných nukleárních, ale také širších rodin, či vedle tzv. seriální monogamie se stále větší počet jedinců rozhodlo žít samostatně, jakousi přechodnou formu tvoří tzv. LATs (living apart together), tj. „partneři na půl cesty“, žijící ve společné domácnosti jen někdy a pro něco (Matoušek & Pazlarová 2010). V širším pojetí tedy nemusí být rodina spojena pouze pouty pokrevního příbuzenství, ale také právními svazky (adopce, registrované partnerství), příp. dokonce pouhou deklarací rodinného společenství na základě vzájemné náklonnosti (Matoušek, 2008). Mezi trendy ovlivňujícími rodinu tak patří oddálení času sňatku i rození dětí; rodinné soužití bez formálního (legálního) manželství; zvyšující se rozvodovost; omezování počtu dětí v rodině; prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu (Matoušek, 1993). Sociální jevy proměn rodinného uspořádání se pochopitelně nevyhýbají ani členům občanského sdružení Veteran Green a dalším účastníkům letního táboření. Vedle úplných rodin se můžeme setkat se členy rodiny neúplné (chybějící muž), sériovou monogamií, vedle funkčních vztahů jsou patrné i spíše formální svazky, nenaplňující plný potenciál společného soužití v dimenzi nejenom fyzické a sociální, ale také psychické a spirituální. Domníváme se však, že to, co může jedinec získat pobytem ve společenství dalších rodin (stejně jako výchovou v širší rodině), je výrazný kulturní a sociální kapitál. Porovnávání odlišných způsobů mezilidských vztahů, důrazů výchovného působení, osobních vzorů, stejně jako pomoc při rozvoji interpersonálních vazeb, podporují osobnostní zrání a růst tolerance. Zdá se (na základě spíše intuitivního náhledu a pozorování než daty doloženého empirického šetření), že je na společném táboření zdárně přemostována generační propast a překonávána oblast odcizení.

1.4 Rodinné táboření Veteran Green

První tábory byly pouze týdenní, později se časová plocha zdvojnásobila na dvoutýdenní pobyt v přírodě. Obvyklou formou je táboření na pronajaté louce, kam se navozí potřebný materiál a vybuduje se kruh stanů tee-pee, kuchyně s jídelnou (zastřešenou pouze plachtou), vykopou latríny, postaví umývárna a další táborové stavby. Stavba i bourání tábora je jeho plnohodnotnou součástí a proto již od prvního dne přijíždějí rodiny kompletní – děti by měly nejenom konzumovat hry

a programy, ale také se podílet na službě pro druhé, ať už při stavebních pracích, v kuchyni či organizaci programu.

Kromě práce (ať už při stavbě a bourání tábora, přípravy dřeva, vaření atd.) je neodmyslitelnou součástí tábora jeho programová náplň. Program vychází z osvědčených zdrojů skautingu a principů zážitkové pedagogiky, tedy ze snahy využít čas nejenom pro zábavu, ale také pro osobnostní rozvoj. Tak se kromě her a pohybových aktivit (plavání, turistika, volejbal, softball aj.) děti zdokonalují v používání náradí (nože, pily, sekery), v rozdělování ohňů, v uzlování, v poznávání květin a stromů aj. Obvykle je program připravován týmem dopředu se snahou zahrnovat jednotlivé programové prostředky společnou legendou či příběhem (v posledních letech to byly např. již výše zmiňované povídky Otakara Batličky, ale také cesta Eskymo Welzla na zlatý sever, v olympijském roce to byly starořecké mýty apod.). Nedílnou součástí jsou slavnostní táborové ohně, které kromě svého obřadního zapalování obsahují i další rituály, stejně jako společné rozmluvy či zpěv s kytarou a dalšími hudebními nástroji. U táborového ohně má každý táborník stejný hlas, proto je bráno v úvahu vyjádření každého jedince bez ohledu na věk (např. při hlasování o pojmenování daného tábora) – což pramení ze symboliky, že se kolem centra ohně sedí v kruhu, takže každý jednotlivec má od středu stejně daleko a je pro celek jeho názor stejně důležitý.

Abychom však přesněji zjistili, co přináší společné rodinné táboření jejich účastníkům, realizovali jsme mezi dospělými i dětskými participanty empirické šetření.

2 PŘÍPADOVÁ STUDIE

2.1 Cíle výzkumu

Cílem šetření je formou případové studie získat hlubší informace o smyslu trávení volného času při rodinném táboření v přírodě, a to pohledem dospělých a pohledem dětí.

2.2 Výzkumné otázky

Lze rodinné táboření vnímat jako potenciál osobnostního rozvoje pro děti i pro rodiče? Jaké faktory tvoří strukturu hlavních prožitků společného táboření?

2.3 Výzkumné metody

Výzkumný design je založen na principu případové studie (kazuistiky, case study), tedy přístupu zaměřeného na zkoumání jedné sociální jednotky (typicky komunity či rodiny), často s využitím kombinace sběru dat. S využitím případových studií je spojeno značné množství neporozumění či dokonce předsudků, zejména s ohledem na verifikaci získaných poznatků (Flyvbjerg, 2006), avšak zmíněný výzkumný přístup je specificky vhodný zejména u nových tematických oblastí (Eisenhardt, 1989). Konkrétně byl zvolen sekvenční kombinovaný design, kdy na etnografické šetření navazovalo využití ankety.

Zdůvodnění etnografického přístupu je dáno charakterem zkoumaného jevu, tedy snaze o porozumění kulturních svěbytností (jež závisí na všímavé pozornosti výzkumníka), o pochopení životů druhých bez předsudků a zaujatosti „zejména pomocí pozorování, naslouchání a zapojení“ (Eisenhart, 2001, 218). Jestliže se v poslední době proměňují koncepce etnografické metodologie (např. etnické, feministické, postmoderní), výraznější pozornost si získává zejména autoetnografie – snad i s neuvědomovaným ozvukem platónského „soubytí a soužití“ (Sedmý list), zažehávajícího teprve jiskru hlubšího zájmu. Fenomenologické pozadí porozumění lidskému chování, jež je bytostně ovlivňováno kontextem a má více významů než pozorovaná „fakta“ (Willson, 1977), tedy imperativ nevnášet do interpretace

zkoumaného jevu pokud možno nic z vnějšího světa výzkumníků zdůvodňuje participativní pozorování i plné účastenství dvou členů výzkumného týmu na životě tábornického společenství, vyznačujícího se coby subkultura svébytnými (byť dočasnými) vzory chování, koherentním životním způsobem, hodnotami i tábornickou praxí. Princip analytické autoetnografie totiž spočívá právě v záměrném plném členství a účasti výzkumníka či výzkumníků na aktivitách zkoumané skupiny, ale také v autorství výsledných textů (Anderson, 2006).

Výstupy autoetnografického šetření byly využity zejména v úvodní části tohoto příspěvku, tedy v kontextuálním uvedení společenství Veteran Green a jeho táboření, ale také v rovině podloží pro formulaci anketních otázek. Vazba etnografické a empirické metodologie je rozhodující zejména pro výzkum zřídka studovaných subkultur, které se odlišují od dominantní kultury (Maton, 1993) – v našem případě je záměrné omezení potřeb oproti běžnému konzumnímu stylu života sociální majority pouze dočasné, nicméně podstatné pro studované charakteristiky prožívání. Na základě vlastních prožitků, zkušeností a hodnocení táboření byl směřován další zájem badatelů o reflexe ostatních účastníků do oblastí zdůvodňujících účast na táboře, vnímání a prožívání rituálů, osobní participace na chodu tábora a přispění k úspěchu celku, specifická časovost, přirozenost takto tráveného volného času, potenciálního přesahu, role živilů i pracovní pomoci dětí apod. Dotazník je složen z otevřených otázek a koncentruje se na motivy rodinného táboření jako svébytného typu trávení prázdninového času. Otázky pro děti byly konzultovány se dvěma dětskými účastníky ve věku 13 a 11 let.

Sběr dat

Sběr dat se uskutečnil v období říjen až prosinec 2012 formou e-mailové komunikace se členy a přáteli společenství, kteří absolvovali alespoň 3 rodinné tábory. Z oslovených rodin odmítli nebo nedodali své výsledky ve stanoveném termínu 3 rodiny. Všichni odpovídající respondenti odpověděli na 19 otázek (rodiče), resp. na 7 otázek (děti a mladiství od 3 do 15 let).

Analýza dat

Odpovědi respondentů na jednotlivé otázky byly přesně přepisovány do souboru dospělých a do druhého s odpověďmi dětí. Každý respondent byl zakódován prostřednictvím čísla, udávajícího pořadí rodiny a pořadí respondenta, člena dané rodiny. Tak vznikla přehledná struktura odpovědí s možností komplexního porovnání.

Seřazené odpovědi byly dále strukturovány obsahovou analýzou do tematických bloků a následně interpretovány na základě frekvence výskytu. Zjištění byla podrobována opakovanému čtení a tematickému shlukování, které výzkumníci při třech společných setkáních analyzovali s ohledem na obsah odpovědí a na cíl studie. Společné revize a řazení se opakovala až ke společné dohodě. Na základě těchto tematických shlukování vzniklo pět obsahových kategorií (rodina, komunita, příroda, spiritualita a nezařazená témata), které jsou zastoupeny u dospělých tazatelů.

2.4 Výzkumný vzorek

Počet účastníků rodinného táboření je proměnlivý, přibližně se ročně účastní tábora 10 rodin. Námi zkoumaný vzorek tvoří odpovědi 14 rodičů a 14 dětí (celkem z 9 rodin). Poslední realizovaný tábor před dotazováním proběhl v červenci v roce 2012 a trval 14 dnů. V tabulce č. 1 je zaneseno složení jednotlivých rodin (čísla udávají věk rodinných příslušníků), počet a kategorie respondentů, tedy odpovídajících členů z jednotlivých rodin, a počet absolvovaných rodinných táborů konkrétních rodinných společenství.

Tabulka 1
Složení respondentů šetření

Rodina č.	Věk rodičů a dětí (+ kód identifikace zjištění)	Kdo vyplnil dotazník	Počet účastí na rodinných táborech
1	48 (1.1), 41 (1.2), 13 (1.3), 11 (1.4), 3	2 rodiče, 2 děti	12
2	48 (2.1), 45, 16, 8	1 rodič	15
3	43 (3.1), 38, 9 (3.2), 7 (3.3), 3 (3.4)	1 rodič, 3 děti	9
4	47 (4.1), 18, 15 (4.2), 11 (4.3)	1 rodič, 2 děti	12
5	33 (5.1), 36 (5.2), 4, 2	2 rodiče	5
6	41 (6.1), 40 (6.2), 10 (6.3)	2 rodiče, 1 dítě	4
7	44 (7.1), 41 (7.2), 15 (7.3), 12 (7.4), 9	2 rodiče, 2 děti	3
8	39 (8.1), 39 (8.2), 9 (8.3), 6 (8.4)	2 rodiče, 2 děti	9
9	44 (9.1), 9 (9.2), 6 (9.3)	1 rodič, 2 děti	10

2.5 Výsledky a interpretace (včetně omezení výsledků)

Odpovědi respondentů byly velmi rozmanité. Zatímco pro jednoho plyne čas tábora „pomaleji, klidněji“ (8.1), pro druhého „radostněji“ (7.1, 7.2), nebo „intenzivněji“ (8.2), pro jiného „rychleji“ (1.2), „má více rytmu“ (3.1), „fičí“ (3.1), „pořád se něco děje“ (6.1), další se přiznává, že čas není v tu chvíli důležitý, „nesleduji hodinky, nepotřebuji zrcadlo“ (3.1). Snaha o hledání obecných charakteristik lidského prožívání tak musí vždy zdůraznit, že se výsledky nedají zobecňovat a že získané informace mohou být individuálně značně rozdílné. Hledání pomyslného průniku je tak zákonitou limitou práce – získáme jej za cenu zploštění individuálního vnímání rozdílných prožitkových situací.

Obsahovou analýzou jsme dospěli ke čtyřem základním kategoriím a páté (varia), k níž byly přiřazeny rozmanité odpovědi na otázky, které nebylo možno přiřadit ke kategoriím základním, ani vytvářet kohezní kategorii další. Základními kategoriemi výpovědí jsou rodina, komunita, příroda a spiritualita.

Rodina

Základní sociální jednotka, v níž člověk vyrůstá a žije, je v proměnách soudobého uspořádání velmi variabilní. Přesto zůstává možnost být pospolu a účastnit se společně programu velmi důležitou součástí vnímání letního táboření. Fakt, že se jedná o pobyt dohromady s celou rodinou, který vyhovuje všem, tedy oběma partnerům i dětem, zdůrazňují jako základní důvod účasti na táboře mnozí dospělí respondenti. Pozitivně hodnotí čas pro společné prožívání, témata společné komunikace: „máme si o čem povídat“ (1.1), odlišnost společných prožitků, tedy prožívání „jiných situací než doma“ (8.2), „v odlišných podmínkách“ (7.1), „společně strávený čas v tee-pee“ (3.1). Tato různost umocňuje příležitost vidět se „v jiných rolích“ (3.1) a tím se evidentně posiluje vzájemné bližší poznávání. Rovněž emotivní dimenze lidského způsobu bytí je respondenty dosvědčena: „Cítím tam rodinnou harmonii“ (8.1), deklaruje jeden, jiný cítí „blaho při pohledu na spící děti“ (9.1). Téma rodiny se akcentuje rovněž

při reflexi hodnoty opakovaného setkávání se se stejnými lidmi, kdy je zmíněn zájem o vývoj v čase, „ukazují mi, že žijeme v rodinných cyklech“ (1.1).

Rovněž pro děti je téma rodiny důležité, snad překvapivě však odpovědi tohoto rázu netvoří většinu (výrazná diferenciací dětských odpovědí je předurčuje k zařazení do kategorie varia). Přesto děti vyjadřují lásku k rodičům: „mám je moc ráda; jsme tady celá rodina pohromadě“ (3.2), děti oceňují, že „s rodiči je větší zábava, sranda“ (1.3, 1.4), ale také mohou pomoci a děti se cítí bezpečněji. Přítomnost rodičů je „to, co nejvíc odlišuje tento tábor od těch skautských“ (4.2). I ostatní dospělí účastníci tábora děti vnímají jako blízké, „protože už se s nimi dobře znám a беру je jakoby do rodiny“ (4.3). Již v tomto momentu tematicky strukturované odpovědi naznačují přesun k další podstatné kategorii.

Komunita

Zdá se, že pro dospělé je téma komunity nejdůležitějším faktorem, protože „někam patřit mě stabilizuje“ (3.1). Společné setkávání a sdílení vede k pozitivnímu hodnocení vztahů: „máme tam kamarády“ (6.1, 6.2), ale také zúčastněných osobností: „setkám se se zajímavými lidmi“ (5.2); „podnětní lidé“ (5.2). Zdůvodněním účasti na táboření se stává komunita, která je vnímána v rozměru pozitivních vztahů: „máme rádi naše společenství“ (2.1), které překračují v některých výpovědích hranice blízkosti mezi příbuznými a ostatními: „báječná táborová rodina“ (9.1). Verbalizován je tak „okruh nejbližších přátel“ (2.1), „druhobytně pospolná společnost“ (5.2). Societa táborníků je vymezována určitými rituály, jež „formují a spoludefinují naše společenství, utvářejí naši veteránskou subkulturu“ (2.1), již dodávají „malebnost, humor“ (2.1), „jsou důležité pro chod tábora, udržují sounáležitost“ (7.2), ale také „působí jako příklad pro naše děti“ (2.1). Charakteristikou soužití je, že „tvoříme tým a sdílíme se, komunikujeme, v respektu spolupracujeme“ (3.1), „víme, co od sebe můžeme čekat“ (1.2, 6.1). Specifickým rysem je společná práce, podíl každého jednotlivce na vybudování, chodu i bourání tábora, na jeho organizaci i programu. Příprava a uvádění her, aktivní účast na programech ostatních, služba v kuchyni, večerní zpěv a hra na kytaru, ale také „šíření dobré nálady“ (6.1, 6.2) „rozdávání úsměvů, podpora ostatních“ (9.1), to jsou respondenty uváděné příklady vlastního podílu. Setkávání a vzájemná podpora tak vede k nejdůležitějším hodnotám těchto setkávání: „sounáležitost“ (8.1), „důvěra a bezpečí“ (3.1, 5.1), „přátelství se prohlubuje“ (1.2, 5.1), takže „je nám s nimi dobře a máme je rádi“ (6.1, 6.2). Takový pobyt dosvědčuje rozvojový charakter nejenom v rozměru mezilidských vztahů: „rozvíjení stávajících vztahů, posilování schopnosti se více poznávat, rozumět si“ (4.1), ale také v individuálním životě jednotlivce, kdy „rozhovory a zkušenostmi ostatních se posouvá můj osobnostní rozvoj“ (7.1, 7.2). Vzájemné obohacování je vedeno i jinakostí druhých a cílem „učím se nehodnotit“ (5.2). Abychom však neidealizovali společenství do nereálných podob, je třeba zmínit rovněž „rozdílný přístup jednotlivců k realizaci tábora“ (7.1, 7.2), negativní vnímání faktu, že ne všichni jsou ochotni zúčastnit se tábora po celou dobu, a tudíž někomu nevyhovují lidé, „kteří pendlují z tábora a na tábor, narušují celek“ (6.1). Jinému vadí „příliš autoritativní přístup“ (7.1, 7.2) nebo „příliš časté nástupy a lpění na disciplíně během nich“ (5.1). Výše zmiňovaná a vysoce hodnocená rozmanitost jednotlivců se tak ukazuje i z druhé strany, neboť někomu vadí „někteří lidé, přetvářka“ (8.1).

Nicméně na přímou otázku, zda skupina lidí z tábora může plnit roli sociální opory ve chvílích, kdy slábneme, odpovídají téměř všichni respondenti kladně (dva se domnívají, že takovou roli skupina lidí z tábora plnit nemůže) a upřesňují, že je to možné „sounáležitostí, soucítěním, radou“ (2.1); „podporou“ (2.1, 1.2, 3.1); „sdílením, vyslyšením“ (3.1); „smíchem, zvýšeným přísunem legrace“ (6.1, 6.2); „novým přísunem energie – dobitím baterek“ (6.1, 6.2). Ať pozitivně nebo negativně hodnocené, „vztahy mezi vrstevníky i mezigenerační vztahy“ (4.1) jsou tak charakterizovány „posouváním osobnostního rozvoje“ (7.1, 7.2), takže rodinné táboření můžeme považovat za zajímavou podobu informální edukace.

Přestože u dětských respondentů je vnímání komunity neseno spíše prvoplánovým spoluúčastenstvím na programu, tedy zaznamenáváme odpovědi jako „nenudím se“ (3.2); „je to fajn“ (8.2); „bžunda“ (8.4); „velká zábava“ (1.4) apod., můžeme vnímat i zobecňující sdělení „po dlouhé době jsem se viděla

s ostatními“ (4.3) i rozlišování mezi jednotlivými účastníky s možností individualizovaných přístupů typu „s Karo se dá hrát na babu“ (3.4), příp. „dala jsem pusu Prokopovi“ (3.3). Edukativně nejvýraznější je pak sebereflexe výpovědí „učím se žít s novými lidmi“ (6.3).

Příroda

Již samotné odejití z města, opuštění civilizačních vymožeností a kulturních jistot je vnímáno jako výrazný prvek tohoto modu prožívání. Odlišnost pobytu je patrná i v těch nejjednodušších formách zbystřených smyslů a citlivosti: „člověk více vnímá pohyb slunce po obloze, to stačí“ (5.2). Pobyt v přírodě vede k těsnějšímu kontaktu s realitou: „syrovost přírody, která nás nutí nežít ve virtuálním světě, ale být v souladu se svými kroky“ (1.1). Na „oddělení od civilizace“ (1.1) při pobytu v přírodě nacházejí respondenti mnoho pozitivního, zároveň však upozorňují na rozvojový prvek. Táboření je sice vnímáno většinou účastníků šetření jako přirozené (pouze dva je označují jako nepřirozené, protože „většinu roku trávíme v budovách“ (6.1, 6.2), současně však dodávají, že se jim to líbí), avšak „musím si na jeho přirozenost zvykat. Je to drsnější prostředí a na začátku mě prověřuje, jestli snesu nepohodlí.“ (1.1.) Velmi často je vnímán určitý osobnostní posun právě díky pobytu v přírodě, a to nejrozmanitějšími směry, ať už je to „zlepšení dovedností, schopnost přežít, postarat se o sebe“ (8.1), nebo vědomí, že v nás „probouzí sebedůvěru, že to dokážeme“ (9.1). Může však nabývat také etického rozměru

v přijetí nechávání všeho plynout, kdy „vítr oživuje naši duši a čistí ji“ (1.1.). Potvrzeno je získávání nových zkušeností, ať je to na pocitové úrovni: „letos jsem se poprvé „bál“ v bouřce, v domě tento pocit nikdy nedocílíte, cítím přírodu a její sílu“ (5.1), nebo na komplexnějším zhodnocení zahrnující kontakt s přírodními živly i s lidmi, proč si respondent nedovede představit, že by měl dovolenou trávit někde v civilizaci: „nahá kůže, ke které může déšť i slunce, večer si moci v obýváku zapálit oheň a společně do něho zírat, vesnice s obydlím v kruhu – mají k sobě lidi blízko“ (5.2). V některých momentech výpovědi nabývají poetického rozměru, když popisují živelnou podstatu přírodního dění: „Miluji bouřky s blesky (občas) a sucho v tee-pee, miluji barvu a teplo ohně, miluji bublavou vodu a její neustálý tok, miluji vánek v horkém dni, miluji slunce, když peče a nevím, co už odhodit, miluji hlínu a bláto a chůzi naboso“ (9.1). V přírodě je možné vnímat pocit jednoty „v prožitých bouřkách a lijácích, držení tee-pee plachty ve větru a soused řeší podobné věci, a pak kávačka, když už je po všem a osvobozující společný smích“ (5.2).

Děti pochopitelně zůstávají opět na předpokládané rovině reflexe: „bylo sluníčko“ (9.2); „bylo hezký počasí“ (3.4), ale mezi nejzajímavější momenty tábora se dostaly i přírodniny, výslovně jsou zmiňovány „stromy“ (3.3), ale také oheň v několika variantách, ať v tee-pee nebo v podobě slavnostního táborového ohně. Pokud se však děti přímo zeptáme na to, jakou roli pro ně hraje příroda a pobyt v ní, dočkáme se nejenom konkrétních výpovědí oceňujících tyto možnosti: „můžeme dýchat čerstvý vzduch“ (1.4); „máme dost prostoru na pohyb“ (1.4); „můžu tam růst, brodit se a sekat bambusy“ (9.2), ale také porovnávání poukazující na vědomí procesu vlastního hodnocení a vymezování osobního vztahu: „jsem radši na trávníku než na asfaltě“ (9.3); „větší úcta k přírodě“ (4.2); „jsem v ní strašně ráda“ (4.3), až k vědomí příležitosti rozvoje: „naučíme se, jak se zachovat v lese“ (1.3); „umím rozdělát oheň většinou do 3 sirek“ (1.4); „spaní v týpý, zvyknu si na komáry, tak mi to nevádí“ (3.3) či dokonce hodnotícího soudu „rozhodně by neměnili za hotely“ (7.2, 7.3), nebo za projev, který bychom u dětí snad ani nečekali: „hned po lidech to nejdůležitější, proč tam jezdím“ (4.2).

Spiritualita

Aspekty, které bychom mohli označit za spirituální, nejsou charakteristické religiózním nábojem, ale nenáboženským modem spirituality, který můžeme charakterizovat jako symbol hledání smyslu, vertikální rozměr lidského života neopomíjející hluboké myšlenky a vysoké ideály, jako transcenci k hlubšímu uvědomování si bytí sebe samého v modu autenticity, a to spolubytí v lidském společenství (Jirásek, 2013). K takovýmto snad až metafyzickým konotacím můžeme řadit hodnocení, že tábor je pro někoho „jistota stálosti v proměnlivém světě“ (1.1). Velmi důležité jsou rituály, které „strukturuje čas“ (1.2), „stabilizují nás a vymezují prostor“ (9.1), „dávají řád a rytmus“ (5.1), „dodávají slavnost

a vážnost, vytváří mystiku našeho konání“ (3.1). Rituál může nabývat transformujícího rozměru obřadu: „zajímá mě rituál slavnostních ohňů, kdy se vzdává hold živlům a světovým stranám, cítím se v tomto kruhu součástí systému a také léčena ohněm“ (1.1). Přesah jednotlivce je vnímán nejenom „s přírodou“ (2.1), „touhou po hledání ideálu“ (2.1), ale také „s nepohodou – při ní jsme všichni jedno“ (9.1), zejména však s „čistotou – mám k ní obdiv, chci, aby v ní vyrůstaly děti (...) závěrečný oheň, který se připravoval čistou metodou, bez použití zápalek – ta čistota z něho vzešla ozářila celou mou rodinu a další rodiny a já jsem si přála, aby nám dlouho vydržela“ (1.1). Mezi spirituální dimenze prožitků se bezpochyby řadí vnímání „ducha místa“ (6.2), „jednoty s celým vesmírem“ (9.1), jiným respondentem převedená do této deskripce: „cítím jednotu s všehomírem, jsem součástí celku, jsem láska v sobě i navenek“ (1.1). To vše pak můžeme hodnotit nejenom jako „jiný pohled na svět“ (8.2), ale také „únik do jiného světa“ (8.2). Není proto divu, že se ve výpovědích respondentů dvakrát výslovně zmiňuje i „duchovní svět“ (8.1, 8.2).

Nejenom proto, že téma spirituality nebylo v otázkách cíleně zmiňováno, se nelze divit, že děti takové souvislosti ve svých výpovědích neudávají. Přesto určitou vazbu k duchovnímu rozměru prožívání lze nalézt v uvědomění: „po táboře zjišťuji, že potřebuji k životu méně věcí, ale časem po nich zase toužím“ (6.3). Obecně rozvojový rozměr pobytu při rodinném táboření děti uvádějí nejenom v konkrétních vědomostech a dovednostech: „uzlování, stoj na hlavě, vyrábění hraček dřevem“ (9.2, 1.4), příp. v nových zkušenostech proměňujících přístup k některým aspektům světa: „po letošním táboře mi díky službě v kuchyni nevádí tolik pracovat se syrovým masem“ (1.4), ale také v celkovém zhodnocení tábora jako celku: „když tam přijedeš, tak si odpočineš, naučíš se nové věci, odjedeš se zkušenostmi, znalostmi“ (4.3).

3 ZÁVĚR

Z výpovědí respondentů je patrné, že rodinné táboření ovlivňuje nejenom vzájemnou mezigenerační podporu a utužení rodinných vazeb, což je v dnešní době, charakteristické proměnou tradičních rodinných stylů soužití, samo o sobě zajímavým motivem pro případné rozšíření takto tráveného volného času. Specifický způsob osobnostního rozvoje dokládají témata společenského soužití a vzájemného učení se v interpersonálních kontaktech, ve vnímání přírody a zvyšování citlivosti vůči jejím projevům, ale také v prožívání spirituální dimenze lidského způsobu bytí. Domníváme se, že je potřebné vnímat kontext a horizont těchto zkušeností nejenom v rozvoji sociálního kapitálu (porovnávání odlišných interpersonálních vztahů, podněty a edukativní efekty, osobnostní vzorce chování, adaptace na změny životních situací, rozvoj tolerance, překonávání mezigenerační trhliny), ale také v rozměru autenticity a prohlubování života. Společně trávený čas rodičů s dětmi v přírodním prostředí může vést, jak můžeme vyčíst z některých citací výše, k hlubšímu zamyšlení se nad vlastním životem, k hledání jeho smyslu, k překonávání pocitu odcizení.

LITERATURA

- Anderson, L. (2006). Analytic autoethnography. *Journal of Contemporary Ethnography* 35(4), 373–395. <http://dx.doi.org/10.1177/0891241605280449>.
- Apter, S. J. (1977). Therapeutic camping: An alternative strategy for troubled children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 6(3), 73–75. <http://dx.doi.org/10.1080/15374417709532790>.
- Batlička, O. (1968). *Na vlně 57 metrů*. Praha: Profil.
- Bekesi, A., Torok, S., Kokonyei, G., Bokretas, I., Szentes, A., & Telepoczki, G. (2011). Health-related quality of life changes of children and adolescents with chronic disease after

- participation in therapeutic recreation camping program. *Health and Quality of Life Outcomes*, 9(1), 43. <http://dx.doi.org/10.1186/1477-7525-9-43>.
- Bílý, J. (2012). *Kruh mužů: přechodové rituály pro muže*. Praha: Synergie Publishing.
- Day, J. N. & Kleinschmidt, J. (2005). The efficacy of family camp experience for families who have children with visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 99(12), 775–779.
- Dillen, A. (2007). Religious participation of children as active subjects: Toward a hermeneutical-communicative model of religious education in families with young children. *International Journal of Children Spirituality*, 12(1), 37–49. <http://dx.doi.org/10.1080/13644360701266119>.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Building theories from case study research. *Academy of Management Review* 14(4), 532–550. <http://dx.doi.org/10.5465/AMR.1989.4308385>.
- Eisenhart, M. (2001). Changing conceptions of culture and ethnographic methodology: recent thematic shifts and their implications for research on teaching. In V. Richardson (Ed.) *Handbook of Research on Teaching, 4th Edition* (pp. 209–225). Washington, DC: American Educational Research Association.
- Epp, A. M. & Price, L. L. (2008). Family Identity: A Framework of Identity Interplay in Consumption Practices. *Journal of Consumer Research*, 35(1), 50–70. <http://dx.doi.org/10.1086/529535>.
- Farooquee, N. A., Budal, T. K., & Maikhuri, R. K. (2008). Environmental and socio-cultural impacts of river rafting and camping on Ganga in Uttarakhand Himalaya. *Current Science*, 94(5), 587–593.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry* 12(2), 219–245. <http://dx.doi.org/10.1177/1077800405284363>.
- Garst, B. A., Williams, D. R., & Roggenbuck, J. W. (2010). Exploring early twenty-first century developed forest camping experiences and meanings. *Leisure Sciences*, 32(1), 90–107. <http://dx.doi.org/10.1080/01490400903430905>.
- Giddens, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Haber, R. (2011). Virginia Satir's Family Camp Experiment: An Intentional Growth Community Still in Process. *Contemporary Family Therapy*, 33(1), 71–84. <http://dx.doi.org/10.1007/s10591-010-9140-4>.
- Halstead, J. M. (1999). Moral education in family life: The effects of diversity. *Journal of Moral Education*, 28(3), 265–281. <http://dx.doi.org/10.1080/030572499103070>.
- Henderson, K. A. & Saltmarsh, A. (2012). Make a commitment: Encouraging wellness and healthy living at camp. *Camping Magazine*, March/April.
- Huber, J. T., Walsh, T. J., & Varman, B. (2005). Camp for all connection: A community health information outreach project. *Journal of Medical Library Associates*, 93(3), 348–352.
- Hunter, H. L., Rosnov, D. L., Koontz, D., & Roberts, M. C. (2006). Camping programs for children with chronic illness as a modality for recreation, treatment, and evaluation: An example of a mission-based program evaluation of a diabetes camp. *Journal of Clinical Psychology in Medical Setting*, 13(1), 67–80.

- Jirásek, I. (2013). Verticality as non-religious spirituality. *Implicit Religion*, 16(2), 191–201. <http://dx.doi.org/10.1558/imre.v16i2.191>.
- Lee, B. & Graefe, A. (2010). Promotion of family recreation for a nature-based destination. *Journal of China Tourism Research*, 6(1), 50–60. <http://dx.doi.org/10.1080/19388160903586570>.
- Lévi-Strauss, C. (2006). *Strukturální antropologie*. Praha: Argo.
- Lévi-Strauss, C. (2007). *Strukturální antropologie – dvě*. Praha: Argo.
- Maton, K. I. (1993). A bridge between cultures: linked ethnographic-empirical methodology for culture anchored research. *American Journal of Community Psychology* 21(6), 747–773. <http://dx.doi.org/10.1007/BF00942246>.
- Matoušek, O. (1993). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. & Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál.
- Miller, R. W. (2010). Relationships of equality: A camping trip revisited. *Journal of Ethics*, 14(3–4), 231–253. <http://dx.doi.org/10.1007/s10892-010-9079-6>.
- Mosher, R. B. (2006). This is the best life yet – Life at camp friendship. *Pediatric Nursing*, 32(1), 84–87.
- Možný, I. (2008). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Rabušicová, M., Kamanová, L., & Pevná, K. (2012). Mezigenerační učení: učit se mezi sebou v rodině. *Studia paedagogica*, 17(1), 163–182. <http://dx.doi.org/10.5817/SP2012-1-10>.
- Rabušicová, M., Kamanová, L., & Pevná, K. (2011). *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita.
- Rabušicová, M., Kamanová, L., & Pevná, K. (2010). Učení v rodině v mezigeneračním pohledu. *Pedagogická orientace*, 20(4), 92–111.
- Sosland, B. (2011). Camping out against bullying. *Phi Kappa Phi Forum*, Summer, 3.
- Sullivan, M. J., Ward, P. A., & Deutsch, R. M. (2010). Overcoming barriers family camp: A program for high-conflict divorced families where a child is resisting contact with a parent. *Family Court Review*, 48(1), 116–135. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01293.x>.
- Šantora, R., Nosek, V., Janov, S., & Dostál, V. (2012). *Skautské století. Junák – svaz skautů a skautek ČR*, Tiskové a distribuční centrum.
- Štorch, Edvard (1921). *Tábornická příručka: organizace rodinného skautinku*. Praha: České lidové knihkupectví a antikvariát (Josef Springer).
- Taber, M. A. & Proch, K. (1988). Parenting: An essential child welfare service. *Social Work*, January-February, 63–64.
- Thomas, D., & Gaslin, T. C. (2001). “Camping up” self-esteem in children with hemophilia. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 24, 253–263.

Ward, P. J., & Zabriskie, R. M. (2011). Positive youth development within a family leisure context: Youth perspectives of family outcomes. *New Directions for Youth Development*, 2011(130), 29. <http://dx.doi.org/10.1002/yd.395>.

Wellisch, D. K., Crater, B., Wiley, F. M., Belin, T. R., & Weinstein, K. (2006). Psychosocial impacts of a camping experience for children with cancer and their siblings. *Pscho-Oncology*, 15(1), 54–65. <http://dx.doi.org/10.1002/pon.922>.

Willson, S. (1977). The use of ethnographic techniques in educational research. *Review of Educational Research* 47(2), 245–265. <http://dx.doi.org/10.3102/00346543047002245>.

Autor

Prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D., Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury, Třída Míru 115, 771 11 Olomouc, e-mail: ivo.jirasek@upol.cz

Family camping: a case study of the potential for personal development

Abstract: The purpose of this study is to examine the family camping phenomenon and its educative potential in education between generations. The study focused on the tradition of family camping in the Czech countryside and it shows the club Veteran Green as a typical Czech example of this leisure activity. This study used a sequential combine design of empirical research based on an autoethnographic examination and survey of both adult (n = 14) and children (n = 14) participants (together from 9 families) of a family camp in the Czech Republic. The paper indicated four dimensions of the leisure experience: the phenomena of family, community, nature and spirituality.

Keywords: *family camping, Veteran Green, family, nature, community, spirituality*